

OBNOVA KOSTELA SV. VÁCLAVA V KALKU V ROCE 2010

LENKA KOTIŠOVÁ

Obr. 1. Kalk, kostel sv. Václava, celkový pohled od jihovýchodu, srpen 1997. Foto: Hugo Sedláček.

Horská obec Kalk, ležící u česko-německých hranic, severozápadně nad městem Chomutov, nemá typickou náves, její nepravidelný půdorys náleží k rozptýlenému „řádkovému“ osídlení. Dominantami obce jsou kostel svatého Václava, viditelný i ze saské strany, a bývalý lovecký zámek.¹ Volně stojící kostel, situovaný severovýchodně od pozdně barokní fary a obklopený hřbitovem s ohradní zdí, je posazený na konci táhlého hřbetu sbíhajícího k centrální části obce. Hlavní veřejné budovy, kostel s farou a budovou školy, i obytná zástavba se koncentrují převážně jihovýchodně od jádra vsi, podél cesty spojující Kalk s vnitrozemím. Po jihozápadní straně se rozkládá údolí s Bílým potokem a pravobřežním přítokem Načetínského potoka.

Název Kalk se v pramenech poprvé objevuje roku 1555 v zápise u Červeného Hrádku.² Dřívější názvy Kalch, Kalk, Kallich, Kholich

i český ekvivalent Kalk jsou patrně odvozeny z německého výrazu „Kalk“ a jsou spojeny s nalezištěm jemnozrnného vápence. Další osídlení obce je spojeno již s těžbou a zpracováním železných rud – v roce 1577 je zde zmiňován hamr³ na výrobu plechu. V roce 1749 byla do Kalku přestěhována železárna z nedalekého Načetína, jejíž provoz byl však v roce 1874 ukončen.⁴

V Kalku byla po třicetileté válce jen dřevěná kaple.⁵ Kostel sv. Václava nechal v barokním slohu postavit tehdejší majitel

³ Gustav HOFFMANN, *Soupis železných hutí a hamrů v Čechách v období feudalismu*, Praha 1964.

⁴ Nový majitel – Krušnohorská železářská a ocelářská společnost z Chomutova – zastavil provoz, následně Ing. P. Netto zde zavedl výrobu smaltovaného a hliníkového nádobí, výrobu stolů s malovanými deskami z emailu a železných pokojových kamen se smaltovanými plášti. V části podniku vyráběla v letech 1922–1924 firma Ebupik kartáče a štětce, v jedné budově byla zřízena továrna na dřevěné výrobky – kuchyňské náčiní a hračky, v další zřídil A. Ihl z Načetína továrnu na nábytek a v bývalé železárně otevřel Bruno Seifert z Načetína výrobu hřebíků z drátu.

⁵ Obyvatelé Kalku byli v 16. století protestanty. Neměli svůj kostel, jen hřbitov uprostřed obce a protestantskou školu. Se změnou majitele panství (Jiří Popel z Lobkovic) roku 1588 začala i zde tvrdá rekatolizace. Část obyvatel se vystěhovala do Saska, část se z přinucení stala katolíky. Při přílivu přistěhovalců a navýšení počtu dalších katolíků zde byla postavena dřevěná kaple.

¹ Na návrší nad kostelem dal vybudovat Adam z Auersperku roku 1766 barokní lovecký zámek – údajně u příležitosti návštěvy císaře Josefa II. na červenohrádeckém panství (19. 6. 1766). Zámek byl později rekonstruován pro úřad polesného a byty lesního personálu, nyní je v soukromém vlastnictví a upraven na penzion.

² „Telczpach, též kus vody Wnaczke nad Kalkem“: Zdena BINTEROVÁ, *Od Kalku po Boleboř a Blatno*, Chomutov 2000; *Heimatskunde des Bezirkes Komotau*, 1934, 4/7–2/3.

Obr. 2. Kálek, kostel sv. Václava, celkový pohled od jihovýchodu, duben 2011. Foto: Marta Pavlíková.

panství Červený Hrádek hrabě Ferdinand Maxmilián Hrzán z Harasova. Novostavba kostela byla vysvěcena 27. července roku 1702 a o půl století později se Kálek dočkal i farní budovy.⁶ Po zasvěcení kostela svatému Václavu k němu byl přeložen z centra obce i hřbitov.

V letech 1821–1822 nechala hraběnka Gabriela Buquoyová kostel klasicistně přestavět a rozšířit o boční kaple a věž se třemi zvony. Roku 1836 byla vestavěna do interiéru dřevěná kruchta s litinovou konstrukcí, která byla dílem kalecké slévárny. Z železáren v Kalku a Gabrieliny Huti také pocházelo velké množství litinových křížů na kaleckém hřbitově. V roce 1855 byl hřbitov uzavřen kamennou ohradní zdí.

Soliterní jednoduše se vtaženou věží v ose vstupního průčelí kostela má loď zakončenou polygonálním, stejně širokým presbytářem, uvnitř ukončeným rozměrnou konchou. Do boků je stavba rozšířena dvojicí obdélných přístavků obsahujících kruchty.

Hlavní průčelí se zapuštěnou věží je členěno lizénovými rámy do tří polí. Ve středním širším poli je osazen barokní vstupní portál s kamenným ostěním (zřejmě přeneseným ze starší stavby) a klasicistním oknem s kamenným trámkem oddělujícím zadrženu dolní část od horní uzavřené půlkruhem. Průčelí je zakončeno jednoduchou římsou, z níž vyrůstá v celé šířce průčelí nízký štít. Výše vybíhající část má shodná okna, ukončující kladí bylo naru-

šeno hodinovými ciferníky. Střecha věže je jehlancová s výraznými námětky. Její konstrukce byla obnovena v roce 1998.

Boční fasády jsou členěny lizénovými rámy do tří polí. Tyto rámy člení shodně i vnější průčelí bočních přístavků. Na rozdíl od lodi je zde místo trojice klasicistních oken okno situováno pouze v ose. V této ose pravého bočního přístavku se nachází barokní kamenné ostění bočního vstupu, které bylo na konci 20. století účelově zabeženo a zaslepeno.⁷ Klasicistní okenní ani dveřní výplně se nedochovaly.⁸ Na starších fotografiích jsou patrné otisky odbouraných přízemních přístavků obklopujících celý závěr.⁹ Ve stejné době bylo odstraněno i destruované předsazené závětrčí, které chránilo hlavní vstup před nepříznivými povětrnostními vlivy.

V západní části je vestavěna kruchta s nízkými plackovými klasicistními klenbami, obsahující ve středním poli vtaženou věž. Rozšíření kruchty směrem do lodi je doloženo již zmiňovanou pozoruhodnou litinovou konstrukcí dvou sloupů s historizujícím vegetabilním dekorem s datací.

Prostory po bocích lodi jsou otevřeny stlačenou arkádou shodnou s vítězným obloukem. Do bočních arkád byly vloženy, zřejmě dodatečně, pasy vynášející boční kruchty s točitými vřetenovými schodišti v západní části obou přístavků.

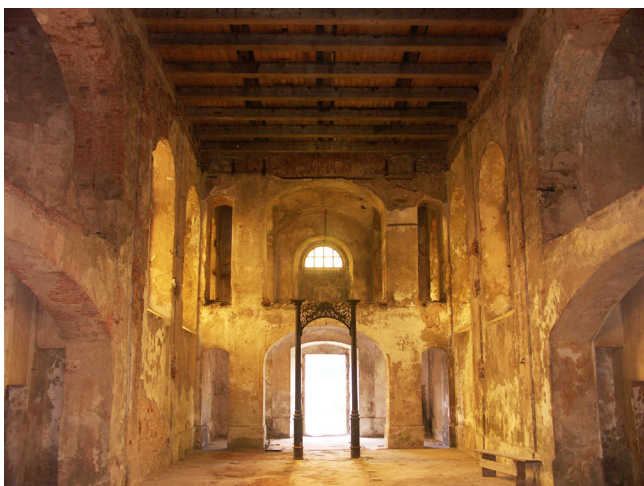
⁶ Prvním farářem v Kalku v letech 1702–1747 byl Albert Stowasser, vzdálený příbuzný stejnojmenného významného rakouského architekta, který je znám pod upraveným uměleckým jménem Hundertwasser. Faru dal postavit další majitel panství Jindřich z Auersperku v roce 1753: Oblastní muzeum Chomutov, Paspport kostelů okresu Chomutov, zpracován v letech 1999–2002, autoři: Petr Macek, Jan Beránek, Jaroslav Pachner.

⁷ Boční vstup byl nově osazen kazetovými dřevěnými dveřmi při současné obnově kostela na konci roku 2010.

⁸ Dle fotodokumentace z konce 20. století se jednalo o svlakovou konstrukci dvoukřídlé výplně vstupních dveří, jejíž líc byl kryt plátou měděného plechu s křížícími se pásy – vše však bylo silně narušeno mechanicky i korozi a nahrazeno nově palubkovými dveřmi.

⁹ Z interiéru oblého presbytáře vedly vstupy bez ostění do jednotlivých přístavků, které byly strženy a vstupy před jejich odstraněním zadrženy.

Obr. 3. Kalek, kostel sv. Václava, stav lodi kostela před obnovou interiéru, červenec 2007. Foto: Lenka Kotišová.

Jednalo se zřejmě o zcela zásadní a poměrně monumentální klasicistní přestavbu staršího sakrálního objektu s využitím starších portálů. Další úpravy pocházejí z 90. let 19. století, zejména litinová konstrukce nedochované archaizující dřevěné tribuny. Krov neudržovaného kostela se prolomil v roce 1971 a dalších více než dvacet let byl objekt ponechán svému osudu.

Stavba byla před rekonstrukcí v roce 1998 bez mobiliáře. Z mramorové křtitelnice, která byla do kostela osazena v roce 1872, se v kostele zachovala pouze její horní část.¹⁰ Poslední evidovaný mobiliář v interiéru včetně kazatelny pocházel z druhé poloviny 19. století. Hlavní oltář byl usazen kolem roku 1850. Autorem oltářního obrazu z roku 1901 byl Eberhard Eysert.¹¹ Na hlavním oltáři byly umístěny barokní sochy sv. Václava a Panny Marie, které byly asi přeneseny ze staršího barokního kostela.

Vlastníkem kostela sv. Václava včetně areálu hřbitova je obec Kalek, která započala roku 1996 s postupnou obnovou své nejvýznamnější památky odstraněním zříceného krovu. Kostel byl průběžně v letech 1998–2008 opravován, obec získávala finanční prostředky na jeho obnovu z různých dotačních titulů např. z Havarijního programu Ministerstva kultury, z Programu obnovy venkova Ústeckého kraje, z Programu rozvoje venkova i z Nadačních fondů.

V roce 1998 proběhla oprava koruny zdiva, osazení pozednic a vazných trámů, byla zahájena i celková obnova hřbitova včetně opravy hřbitovní zdi.¹² Ta byla vyspravena, omítnuta vápennou omítkou, opatřena bílým vápenným nátěrem a koruna zdiva byla ve spádu zakryta pálenou taškovou krytinou z bobrovek. V roce 2001 byl znovu vystavěn krov nad lodí kostela a byla položena provizorní střešní krytina z bonského šindele. V roce 2003 byla opravena střecha věže, dokončeno oplechování, provedena instalace bleskosvodu a nové vápenné omítky s bílým vápenným nátěrem. V roce 2006 byla do kostela osazena nová okna.

¹⁰ Při opravách kostela v roce 2007 již křtitelnice v interiéru lodi nebyla objevena.

¹¹ Eberhard Eysert (30. 11. 1860 – 31. 3. 1920) byl litoměřický malíř a restaurátor, mj. působil jako učitel na tamním státním gymnáziu a vlastnil v Litoměřicích soukromou malířskou školu.

¹² Akce obnovy hřbitovní zdi byla financována za podpory německých obyvatel blízkého příhraničí.

Obr. 4. Kalek, kostel sv. Václava, stav lodi kostela před obnovou interiéru, v popředí pylon původně osazený na hřbitovní zdi u vstupní brány, červenec 2007. Foto: Lenka Kotišová.

Současná obnova kostela svatého Václava byla realizována dle projektové dokumentace (dále jen PD) „Rekonstrukce kostela Kalek“.¹³

Stavební práce spojené s obnovou kostela byly zahájeny v červnu roku 2010 a ukončeny v prosinci téhož roku. V interiéru kostela byly doplněny chybějící vnitřní vápenné omítky včetně bílého vápenného nátěru. Byla vyměněna značně plošně destručovaná čtvercová opuková dlažba, která byla již lokálně nahrazována betonovými dlaždicemi. Dle provedených sond do stávajícího souvrství podlahy byly objeveny pod vrstvou betonové mazaniny velkoformátové cihelné dlaždice kladené do písku.¹⁴ Díky tomuto nálezu byla provedena změna původně v PD navržené a odsouhlasené podlahy z cihel za novou podlahu z cihelných dlaždic kladených rovněž do pískového lože. Pod podlahou byly provedeny nové rozvody vnitřní elektroinstalace a nově osazená nástěnná sádrová svítidla. Byla opravena a ošetřena dřevěná trámová konstrukce stropu a na ní položena dřevěná podlaha z prken s dostatečnými mezerami zajišťujícími účinnější provětrávání prostoru lodi.¹⁵ V této fázi obnovy kostela bylo upuštěno od provedení a navrácení historicky omítaného štukového

¹³ PD byla zpracována zodpovědným projektantem ing. Stanislavem Cimrem a projektantkou Marií Skočilasovou v srpnu 2008. Zhotovitelem stavby byla firma TRIGONUS s. r. o., Praha 4 – Chodov.

¹⁴ Stejně cihelné dlaždice byly objeveny při sondách do stávajícího souvrství podlah i v kostele sv. Václava ve Výsluní.

¹⁵ Nová okna byla vyrobena a osazena s pevným zasklením – v rozporu s vydaným závazným stanoviskem.

Obr. 5. Kalek, kostel sv. Václava, stav lodi kostela v průběhu obnovy, listopad 2010. Foto: Lenka Kotišová.

stropu jak z finančních důvodů, tak z důvodu časové náročnosti prováděných a navazujících prací i nevhodných a náročných klimatických podmínek (vysoká vlhkost a nízké teploty v objektu). Dobové fotografie interiéru kostela byly dohledány představiteli obce a předloženy zástupcům památkové péče v průběhu již započaté rekonstrukce, kdy byla zpracována PD včetně rozpočtu a uzavřena smlouva se zhotovitelem stavby po výběrovém řízení. Dle těchto doložených fotografií interiéru byly v průběhu obnovy kostela navrhovány a řešeny různé detaily, drobné změny a odchylky od PD s dodavatelskými firmami a schvalovány zástupci státní památkové péče – např. dřevěné prvky a profílance zábradlí, kuželky balustrád krucht (obr. 11), včetně nových dřevěných vřetenových schodišť, dvouramenných dřevěných schodišť na kůr i do půdního prostoru (obr. 7, 10, 12). Byly vyrobeny a osazeny nové kazetové hlavní vstupní i boční dveře. Vřetenová schodiště byla doplněna o nová zábradlí z černého kovu (obr. 9) a byly nově navrženy a instalovány bezpečnostní zámečnické výplně mezi okenní otvory v patrech všech krucht. Historická nosná konstrukce dřevěné krucht – zkřížené a trhlinami již značně destruktované litinové sloupy (obr. 6) byly repasovány, ošetřeny nátěrem a úspěšně osazeny na původní místo v interiéru (obr. 5, 7, 8).

Nad rámec zpracované projektové dokumentace bylo nutno dořešit odvodnění kostela uložením drenážního potrubí v odvodňovacím kanálku podél obvodového zdiva. V exteriéru byly instalovány i rozvody vnějšího osvětlení a osazena zapuštěná svítidla do úrovně terénu, který byl upraven jen v bezprostřední blízkosti kostela.

Obr. 6. Kalek, kostel sv. Václava, detail destrukce litinového sloupu v lodi kostela, červenec 2010. Foto: Lenka Kotišová.

Jediným problémem na této stavbě bylo provádění prací s mokřým procesem v podzimních a zimních měsících – omítnutí, výmalby apod. Vysokou vnější i vnitřní vlhkost vzduchu (abnormálně deštivé léto) ani vysoké zavlhčení omítek a zdiva nebylo možné přes veškerou snahu prováděcí firmy výrazně snížit a objekt před zimou řádně vysušit. Zdivo i omítky s vysokým obsahem vody tak promrzly, jsou poškozené a je nutné je v tomto roce opravit.

Celková obnova kostela byla prováděna na základě dotace (ve výši cca 6,5 mil Kč) získané ze Státního zemědělského a intervenčního fondu přímo z Programu rozvoje venkova za úzké spolupráce prováděcích firem se zástupci státní památkové péče i s citlivým a zodpovědným přístupem všech zúčastněných. V průběhu realizace stavby byly svolávány kontrolní dny, překvapivě však bez zájmu zástupců obce i bez účasti projektantů.

Projekt obnovy kostela byl důležitý především pro zachování stavby samotné, ale i pro vazbu objektu na již zaniklou místní průmyslovou produkci hutní výroby a v neposlední řadě byl významný i z urbanistického hlediska a prospěšný pro zachování širších souvislostí a vztahů se sousedním Saskem. Obnovou kostela tak bylo vytvořeno nové společenské a kulturní centrum s možností pořádání nejrůznějších výstav, koncertů či akcí spojených s prezentací mikroregionu.

Obr. 7. Kalek, kostel sv. Václava, interiér, litinová konstrukce nesoucí novou dřevěnou kruchtu, leden 2011. Foto: Lenka Kotišová.

Obr. 8. Kalek, kostel sv. Václava, interiér, průhled do lodi přes litinovou konstrukci nesoucí kruchtu, duben 2011. Foto: Marta Pavlíková.

Obr. 9. Kalek, kostel sv. Václava, interiér, detail zábradlí, leden 2011. Foto: Lenka Kotišová.

Obr. 10. Kalek, kostel sv. Václava, interiér, nové schodiště na půdu, leden 2011. Foto: Lenka Kotišová.

Obr. 11. Kalek, kostel sv. Václava, pohled na západních kruchtů a na havarijný stav interiéru, 1973. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

Obr. 12. Kalek, kostel sv. Václava, pohled do interiéru na emporu a kruchtů, duben 2011. Foto: Marta Pavlíková.